

van september '44 af door de bezetter toegepast.

Waar ging het die bezetter om?

Er moesten stellingen worden gegraven aan de Rijn van Zevenaar tot Arnhem en van Arnhem tot Wageningen; voorts moesten aan de IJssel bij Zutfen, Deventer en Zwolle bruggehoofden worden aangelegd die het de Geallieerden moeilijk zouden maken om, als zij toch op de Veluwe zouden kunnen doordringen, de IJssel over te trekken; in het gehele gebied ten oosten van de IJssel moesten verder kleinere stellingen aangelegd worden en van Zwolle tot Delfzijl moest een, door inundaties aangevulde, stelling ontstaan waar men de Geallieerden wilde tegenhouden als die ooit in Friesland een luchtlanding zouden uitvoeren; voorts moest van het IJsselmeer tot de Grebbeberg een nieuwe Grebbelinie worden aangelegd, ook alweer met nieuwe inundaties – zij zou de functie hebben, de Geallieerden tegen te houden als dezen van het oosten uit naar de westelijke provincies zouden oprukken; ook in die westelijke provincies tenslotte werden, gelijk al vermeld, nieuwe inundaties uitgevoerd en voorts moesten er nieuwe stellingen worden aangelegd rondom de steden, vooral om Rotterdam en Amsterdam die, aldus een bevel van Hitler dat eind november via von Rundstedt, de *Oberbefehlshaber West*, binnenkwam, tot het uiterste moesten worden verdedigd.

Dit alles betekende dat de Duitsers benoorden de grote rivieren (wat in het zuiden, bijvoorbeeld bij Venlo en Roermond, gebeurde, beschreven wij al in het vorige deel) tienduizenden 'spitters' nodig hadden. Wáár die 'spitters' aan het werk gezet zouden worden, was zaak van de *Wehrmacht*: zij moest aangeven hoe de nieuwe stellingen moesten verlopen en wat voor soort verdedigingswerken moest worden aangelegd; de techniek van die aanleg werd een zaak van de *Organisation Todt* die eerst een *Oberbauleitung* vestigde in Assen en er later nog *Oberbauleitungen* bij kreeg in Zwolle en Lochem; maar de 'spitters'? Welke instantie zou hen gaan oproepen? Hitler had die taak, zoals wij al vermeldden, in zijn bevel van eind augustus opgedragen aan Seyss-Inquart en Ritterbusch (behoudens dan in Limburg), hetgeen er op neerkwam dat Seyss-Inquart, die waarlijk genoeg om handen had, haar aan Ritterbusch delegeerde. Deze laatste presteerde evenwel zo weinig dat van Duitsland uit door drie instanties werd ingegrepen: door Bormann, de feitelijke leider van de *NSDAP*, wiens *Gauleiter* o.m. in Limburg het graafwerk moesten organiseren, door Goebbels die naast zijn functie als *Reichspropagandaminister* eind juli ook die van *Reichsbevollmächtigter für den totalen Kriegseinsatz* had gekregen, en door Sauckel, de *Bevollmächtigte für den Arbeitseinsatz*.

Sauckel trachtte eerst via de normale kanalen, d.w.z. via het Rijksar-